

Hela staden

– Bryt segregationen

Kapitel 1

Brottslighet och motåtgärder i socioekonomiskt utsatta områden

Jerzy Sarnecki

Hela staden – bryt segregationen

Om Fores

Fores – Forum för reformer och entreprenörskap – är den gröna och liberala tankesmedjan. Vi vill förnya debatten i Sverige med tro på entreprenörskap, på människors möjligheter att själva forma sitt liv och på marknadsmässiga lösningar på samhällets utmaningar.

Fores fyra programområden är klimat och miljö, migration och integration, entreprenörskap och ekonomiska reformer och det digitala samhället. Varje program har ett råd med stor akademisk tyngd och verksamheten leds övergripande av en styrelse med brett samhällsengagemang.

Vi är en öppen, ideell och oberoende mötesplats där nyfikna samhällsmedborgare, debattörer, entreprenörer, beslutsfattare och forskning möts, från Sverige och vår omvärld. Vi arrangerar öppna seminarier, rundabordssamtal för särskilt inbjudna och individuella möten mellan forskning, policy och näringsliv. Vi leder referensgrupper och samordnar nätverk, ordnar egna konferenser och deltar i andras, publicerar böcker, rapporter och policy papers. Vi medverkar i samtal, debatter och projekt över hela Sverige, i EU och i övriga världen.

Som grön och liberal tankesmedja försöker vi leva som vi lär, med liten och minskande klimatpåverkan och med stor individuell frihet för medarbetare och andra som är knutna till oss. Vi söker ständigt nya influenser och uppmuntrar till dialog – hör av dig!

Om författaren

Jerzy Sarnecki föddes i Warszawa, Polen och kom till Sverige som flykting 1969. Han disputerade i sociologi vid Stockholms Universitet 1978. Forskare och sedermera utredningschef på Brottsförebyggande Rådet 1977 – 1993. Professor i allmän kriminologi vid Stockholms Universitet 1993 – 2014. För närvarande forskar han vid Stockholms Universitet, där han bl.a. leder "The Stockholm Life Course Project" samt undervisar bl.a. vid Högskolan i Gävle och polisutbildningen i Södertörn.

Sarnecki har publicerat böcker, rapporter och artiklar bl.a. inom ämnen ungdomsbrottslighet, brottsliga nätverk, livsförloppskriminologi, polisforskning samt byråkrati. Han är författare till flera läroböcker i kriminologi. 2013 publicerade Sarnecki boken "Hilarys Historia" (Carlsson) som handlar om hans fars turbulenta liv i 1900-talets Europa. 2014 utkom tredje upplaga av "Introduktion till kriminologi" volym 1 (Studentlitteratur). 2015 "Introduktion till kriminologi" volym 2 (Studentlitteratur). I dagarna utkom "An Introduction to Life-Course Criminology" (tillsammans med Christoffer Carlsson, Sage).

Om rapporten och Hela staden

Den här rapporten ges ut inom ramen för Fores program för migration och integration. Rapporten är delvis finansierad av den referensgrupp som finns kopplad till programmet. Referensgruppen består av representanter för ett tiotal organisationer och företag, som har haft möjlighet att träffa författaren och lämna synpunkter och förslag.

För att säkerställa en god vetenskaplig nivå har rapporten lästs och kommenterats av de andra forskarna som är knutna till projektet, samt en sakkunnig och anonym extern granskare. Fores har också en forskningsledare som ansvarar för rutiner för granskning. Författaren står själv för det slutgiltiga innehållet och har arbetat under full akademisk frihet.

Rapporten lanserades den 21 januari i Stockholm. Rapporten går att ladda ner som PDF på fores.se och man kan även se lanseringen i efterhand på Fores youtube-kanal, Tankesmedjan Fores.

Genom projektet *Hela staden – bryt segregationen* vill Fores bidra till en diskussion om vad som borde göras för att minska klyftor och motarbeta problem i socioekonomiskt svaga områden. I projektet skriver ett antal forskare utifrån perspektiv som utbildning, stadsplanering, kriminalitet med mera. I anslutning till lanseringarna av de olika delrapporterna kommer Fores att anordna seminarier, rundabordssamtal och möten under 2016. Projektet avslutas genom att texterna sammanställs i en antologi som presenteras på en slutkonferens.

Nästa delrapport handlar om sysselsättning och är skriven av nationalekonomen Andreas Bergh.

Ansvariga för projektet är Anna Rehnvall, chef för tankesmedjan Fores migrations- och integrationsprogram och Andreas Bergström, vice vd på Fores.

Har du frågor om projektet eller Fores migrations- och integrationsprogram? Kontakta programchef Anna Rehnvall på anna.rehnvall@fores.se.

Innehåll

Om Fores	3
Om författaren.....	5
Om rapporten och Hela staden.....	6
1. Inledning	8
2. Koppling fattigdom - brottslighet.....	10
Social desorganisation.....	11
Inläring	12
Strain	12
Subkulturer.....	14
Gäng och nätverk	15
Diskriminering och stämpling.....	18
3. Invandrare och brott.....	21
Diskriminering.....	23
Förhållanden i ursprungslandet och under emigrationen	24
Förhållanden i mottagarlandet.....	27
Kvinnorna i SSO	29
4. Hur bemöter samhället problemen?	31
Brixtonkravallerna 1981	31
Åtgärder i Sverige	33
Polisens roll.....	35
Andra institutioner	41
5. Avslutning.....	43

1. Inledning

De så kallade problemområdena är idag föremål för omfattande samhällsdebatt. Tankesmedjan Den Nya Valfärden har till exempel nyligen uppdaterat Liberalernas (tidigare Folkpartiet) kartläggning från 2004 av vad man benämner som utanförskapsområden.¹

Definitionen av utanförskapsområde, som används av både Folkpartiet och Sanandaji, är att färre än 60 procent av befolkningen i arbetsför ålder förvärvsarbetar. Samt att färre än 70 procent av eleverna som slutar grundskolan har fullständiga betyg och/eller att andelen röstande i senaste kommunalvalet låg under 70 procent.

År 2012 fanns enligt Sanandajis rapport 186 bostadsområden i Sverige som stämde överens med den nämnda definitionen, jämfört med 156 områden 2006. Totalt bodde 5,9 procent av Sveriges befolkning i dessa områden, jämfört med 5,5 procent 2006.

Edling (2015) gör en ingående granskning av 38 stadsdelar som han benämner som Sveriges mest utsatta förorter. Han visar med hjälp av Statistiska Centralbyråns (SCB) statistik på stora skillnader i levnadsförhållanden mellan invånarna i dessa förorter och den övriga befolkningen i landet. Han redovisar dessa skillnader med hänseende till demografi, boende, arbetsmarknad, utbildning, hälsa, transfereringar, inkomster och demokratiska resurser. Dessutom visar han att klyftorna i levnadsförhållande mellan de cirka fem procenten av befolkningen som bor i dessa förorter och den övriga befolkningen har ökat mellan åren 1997 och 2013–2014.²

Både hur dessa bostadsområden/stadsdelar benämns och hur de definieras kan förstås diskuteras. Begreppen utanförskapsområde och utanförskap t.ex., som använts i debatten av bland annat företrädare för

¹ Sanandaji, T. (2014): *Utanförskapets karta en uppdatering av Folkpartiets rapportserie*, Den Nya Valfärden.

² Edling, J. (2015): *Förorterna som Moder Svea glömde*. En dokumentation av obefintlig integrationspolitik. Flexicurity, Verdandi.

Alliansregeringen, har kritiserats³ för att det kan uppfattas som stigmatiserande, inte tillräckligt precist och allt för starkt kopplat till Alliansens kritik av den socialdemokratiska politiken. Samtidigt är hög arbetslöshet, låga inkomster, avbruten skolgång och lågt deltagande i allmänna val några av de variabler som kan användas för att mäta graden av anknytning till eller isolering från det etablerade/konventionella samhället och som anknyter till en sociologisk forskningstradition vars rötter går ända tillbaka till den franske sociologen Émile Durkheim.⁴

Andra begrepp som har använts för att benämna den typen av områden är "underklassområden", "områden där det pågår en exklusionsprocess" och "fattigdomsområden". Utifrån ytterligare andra utgångspunkter har man valt att tala och skriva om "invandrartäta områden" eller "svenskglesa områden". Också benämningen "miljonprogramområden" har använts. I internationell litteratur skriver man ofta om "slumområden", "missgynnade områden" (disadvantaged neighborhoods) och liknande.

Oavsett vilken benämning vi väljer att använda för dessa områden så har vi sällan svårigheter att peka ut vilka konkreta områden som detta handlar om. Vi vet också att dessa områden vanligen karaktäriseras av fattigdom och en anhopning av sociala problem där brottslighet spelar en framträdande roll. Jag väljer här att knyta an till en allmän samhällsvetenskaplig utgångspunkt och framhålla att det centrala är vilken socioekonomisk status som dominerar bland invånarna i dessa områden. Därför kommer jag att tala om socioekonomiskt svaga områden (SSO).

Detta kapitel inom Fores projekt Hela staden – bryt segregationen innehåller en kriminologisk analys av dessa områden.

Författaren vill tacka Jur. Dr. och kriminolog Helena du Rées för värdefulla synpunkter.

³ Se till exempel Wallin 2014.

⁴ Durkheim, E. (1893/2012): *The Division of Labor in Society*, Martino Fine Books och Durkheim, E. (1897/2005): *The Suicide*, Taylor & Francis.

2. Koppling fattigdom - brottslighet

Att fattiga människor oftare registreras för brott än människor med större ekonomiska och sociala resurser är allmänt känt. De första större och kända empiriska undersökningarna som visade att brottsligheten koncentreras till områden som befolkas av fattiga emigranter genomfördes på 1920- och 1930-talet vid Chicago University. Där utvecklade man en numera klassisk forskning om storstadens ekologi (humanekologi), ibland kallad för den sociologiska Chicagoskolan.

En av Chicagoforskarna, Ernest Burgess (1925)⁵, delade in staden i ett antal cirkulära zoner, nämligen:

Zon 1: Affärs- och industridistrikt belägna i stadens centrum.

Zon 2: Stadens äldsta del, som successivt fyllts av affärer och industri. En övergångszon eller ett slumområde, där säsongarbetare och fattiga människor bor.

Zon 3: Bostäder med yrkesutbildade arbetare.

Zon 4: Bättre bostadsområden med villor och lägenheter.

Zon 5: Förstäder.^{6 7}

Forskning visade att brottsligheten i staden var koncentrerad till zon 2 där stadens fattigaste, hade sina bostäder. Många av invånarna var immigranter som bodde där under en övergångsperiod innan de hade etablerat sig i landet, fått fast arbete och flyttat till andra delar av staden eller andra delar av landet. Detta är anledningen till att området kallades för övergångszon (zone in transition).

Det viktigaste empiriska fyndet, som sedan återkom i annan forskning om brottsligheten i de så kallade övergångszonerna, var att koncentrationen av

⁵ Burgess, E. W. (1925): "The Growth of the City", i Park, R. E., Burgess, E. W. & McKenzie, R. D. (Red.) (1925), *The City*, s. 47–62. Chicago: University of Chicago Press.

⁶ Ibid.

⁷ Hilde, M. (1996): *Avvikande beteende: en sociologisk introduktion*, Lund: Studentlitteratur.

brottsligheten till dessa områden inte bara handlade om att det där begicks många brott, utan också att både de som begick brott samt de som blev offer för brott bodde och vistades här. Brottsligheten i dessa områden var särskilt hög hos unga män.

Den höga brottsligheten i socioekonomiskt svaga områden (SSO) är alltså känd sedan nästan hundra år tillbaka; frågan som har diskuterats sedan dess är vilka orsaker till detta förhållande är. Att fattigdom i sig själv är en direkt orsak till brottslighet kan ifrågasättas. Inte minst mot bakgrund av att de flesta människor som utifrån olika kriterier (fattigdom är inget entydigt begrepp) kan definieras som fattiga knappast begår särskilt många eller särskilt grova brott. De människor som överhuvudtaget aldrig begått några brott är dock sällsynta, om de ens existerar. För att förstå hur fattigdom och brottslighet hänger ihop behöver vi alltså en teori som förklarar varför brottsligheten visar sig vara större bland fattiga människor eller i områden där många av dem bor.

Social desorganisation

Chicagokriminologerna själva, såsom Shaw och McKay (1942), ansåg att orsaken till den höga brottsligheten i SSO, eller vad de kallade zones in transition, var så kallad social desorganisation.⁸ De som främst bodde i dessa områden var nyanlända invandrare utan språkkunskaper, ensamstående män, arbetslösa eller säsongarbetare. I områdena fanns vanligen inte heller några välfungerande organisationer, varken sådana som företrädde den offentliga sektorn såsom polis och sociala myndigheter, eller frivilliga såsom föreningar, kyrkor och liknande. Uttryckt i termer av mer moderna kriminologiska teorier⁹ skulle man kunna säga att invånarna i dessa områden saknade sociala band till det omgivande samhället eller att den sociala kontrollen i dessa områden var svag. Detta i sin tur innebar att människor hade tämligen stor frihet att begå handlingar som låg i deras intresse utan att behöva ta hänsyn till andra människor.

⁸ Shaw, C. R. & McKay, H. D. (1942): *Juvenile Delinquency and Urban Areas: A Study of Rates of Delinquents in Relation to Differential Characteristics of Local Communities in American Cities*, Chicago: University of Chicago Press.

⁹ Hirschi, T. (1969): *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.

Inläring

Ett annat sätt att förklara den höga brottsligheten i SSO presenterades av Edwin Sutherland (1945) som även han tillhörde kretsen kring Chicagoskolan. Sutherlands tes var att brottslighet, precis som allt annat mänskligt beteende, var inlärt och att inläringen ägde rum i direkta kontakter mellan människor (ansikte mot ansikte). Om en individs umgänge till övervägande del bestod av individer som påverkade honom eller henne i pro-kriminell riktning, blev denna individ själv benägen att bryta mot lagen. Om det sociala nätverket istället dominerades av personer som påverkade i antikriminell riktning blev benägenheten att bryta mot lagen låg. Självfallet menade Sutherland inte att det rörde sig om en enkel summering av de individer i den sociala miljön som hade pro- eller anti-kriminell påverkan. Relationer (associationer) med andra individer var enligt Sutherland varierande (differentiella) och påverkan berodde inte bara på antalet relationer till olika individer utan också på frekvens, varaktighet, prioriteringar och intensitet. Sutherlands teori kallas för teorin om differentiella associationer. Att brottsligheten i SSO var hög berodde på att där fanns många människor som kunde påverka individen i antisocial riktning och få som kunde ha en pro-social påverkan.¹⁰

Strain

Robert Merton presenterade 1938 den så kallade strain-teorin som ger ytterligare en förklaring till sambandet mellan enskilda människors fattigdom, och även annan social utsatthet, och brottslighet.¹¹ Mertons teori är mer inriktad på individuella förklaringar till brottslighet, men kan även förklara hög brottslighet i SSO. Låg socioekonomisk status kan enligt Merton kopplas samman med hög risk för strain, det vill säga en upplevelse av frustration orsakad av att de livsmål som en person har inte är förenliga med de medel som samma individ förfogar över för att uppnå dessa mål. De etablerade mål som i princip omfattas av alla människor som lever i vår typ av samhälle (ett västerländskt välståndssamhälle) kan sägas vara kopplade till ekonomisk och social framgång. De i vårt samhälle accepterade medlen för att uppnå dessa mål är utbildning och arbete. Människor som av olika skäl¹² inte kan uppnå dessa mål, upplever strain som är ett obehagligt

¹⁰ Sutherland, E. H. (1934): *Principles of Criminology*, Chicago: J.B. Lippincott Company.

¹¹ Merton, R. K. (1938/1957): *Social Theory and Social Structure*, Glencoe: Free Press.

¹² Till exempel bristande möjligheter att skaffa utbildning till följd av dåliga språkkunskaper, diskriminering, boendesegregation, dålig stöd från närstående.

tillstånd. Enligt Merton kan strain hanteras på fem olika sätt.¹³ Av dessa är främst tre relevanta för vår diskussion här:

Innovation: Individen inser att det inte går att uppnå de i samhället etablerade målen med de tillgängliga medlen. Individen överger medlen men behåller målen. Om målet är ekonomisk framgång kan detta uppnås genom olika typer av brottslighet som ger utdelning i pengar eller annat som kan omsättas i pengar. Det kan alltså handla om traditionella brott såsom bostadsinbrott och rån men också langning av narkotika eller ekonomisk brottslighet.

Retreatism: Individen förkastar både de etablerade målen och medlen och strävar istället efter att uppfylla andra mål med hjälp av medel som inte är accepterade. Ett typiskt exempel här kan vara narkotikamissbruk: En missbrukares mål är de inre belöningar som personen får genom narkotikarus. Medlet för att skaffa pengar till narkotika kan vara olika sorters brottsliga handlingar (brott mot egendom, narkotikalangning etc.) men även annat antisocialt beteende såsom prostitution.

Rebell: Även det som Merton kallar det rebelliska beteendet handlar om att förkasta samhällets mål och medel, men på ett betydligt mer offensivt sätt. Individen strävar efter att förändra de i samhället etablerade målen och gör det, som exemplen ovan, med hjälp av icke-accepterade medel. Här kan det handla om politiskt eller på annat sätt ideologiskt, till exempel religiöst motiverad, brottslighet. Olika former av terrorism är typiska för ett rebelliskt beteende.

Det bör påpekas att de strategier för att minska strain, som beskrivs ovan, inte behöver vara konstanta hos en och samma individ. Tvärtom är det inte ovanligt att vi kan hitta alla tre strategierna¹⁴ under livsförloppet hos en och samma individ. Det är till exempel inte ovanligt att innovationsstrategin (vanlig vinningsbrottslighet) används i början av brottskarriären men att individen senare i livet utvecklar grovt missbruk som helt kommer att ta över dennes liv (retreatism).¹⁵ Det är inte heller ovanligt att det är personer som har börjat brottskarriären med vinningsbrottslighet och/eller

¹³ Merton, R. K. (1938/1957): *Social Theory and Social Structure*, Glencoe: Free Press.

¹⁴ Även de två övriga som inte diskuteras här, konformitet och ritualism.

¹⁵ Carlsson, Ch. (2015): *Continuities and Changes in Criminal Careers*. Doktorsavhandling, Stockholms Universitet. Kriminologiska Institutionen.

missbruk som senare i livet genomgår en politisk och/eller religiös omvändelse och begår terrorhandlingar.¹⁶ På detta område behövs dock mera forskning.

Subkulturer

Den ovan sammanfattade strainteorin handlar alltså om att vissa individer reagerar med brottslighet på att de saknar, eller uppfattar sig sakna, möjligheter att uppnå de eftersträvansvärda målen. Det är långt ifrån bara Merton som tar denna brist på möjligheter som en utgångspunkt för teorier om brottslighetens orsaker. Detta gör också exempelvis författare vilkas teorier brukar benämnas som subkulturteorier, till exempel Cohen (1955), Cloward & Ohlin (1960), och i viss mån Miller (1958).^{17 18 19}

Något generaliserande, skulle man kunna säga att dessa författare intresserar sig för de sociala mekanismer som uppstår när många unga, främst män, bor i ett och samma område och vars möjligheter att uppnå de i samhället etablerade målen upplevs som små. Dessa författare anser att det i sådana områden uppstår alternativa normer och värderingar som på ett mer eller mindre öppet sätt tar avstånd från de (medelklass-) normer och värderingar som råder i samhället i övrigt. Dessa normer och värderingar premierar och belönar andra typer av beteenden än dem som föreskrivs i det etablerade samhället. Istället för att eftersträva framgång genom utbildning och arbete, kan den eftersträvade framgången vara att bli ansedd som en framgångsrik förbrytare (exempelvis en person som genomför spektakulära rån). Egenskaper som premieras kan i en sådan social miljö vara bråkighet, tuffhet eller smartness. Strävan efter spänning kan i den typen av miljöer rättfärdiga ett risktagande som knappast skulle accepteras i andra kretsar.

Ett fenomen som får stor uppmärksamhet i dagens kriminalpolitiska debatt är de allt fler skjutningar som ofta äger rum i SSO. En del av dessa skjutningar handlar om olika typer av "affärskonflikter" i den

¹⁶ Säkerhetspolisen (2010): *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*. (Hämtad 2015-10-15)

¹⁷ Cohen, A. K. (1955): *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, Glencoe: Free Press.

¹⁸ Cloward, R. A. & Ohlin, L. E. (1960): *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*, Glencoe: Free Press.

¹⁹ Miller, W. B. (1958): "Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency", *Journal of Social Issues*, 14:5-19.

”undre världen”. En betydande andel av dessa förefaller dock ha en typisk subkulturell karaktär och handlar om heder och respekt. De unga män som är förövare till dessa brott, som inte sällan har en dödlig utgång, anser sig tvungna att begå dessa handlingar för att återställa sin heder och den respekt de vill ha. De kränkningar som föranleder den typen av brutala våldsbrott skulle ofta i det övriga samhället uppfattas som bagatellartade. Förövarna till dessa brott tycks dock anse att den prestigeförlust de skulle drabbas av om de inte hämnas kränkningen, eller den prestigevinst de får om de reagerar på ett ”adekvat sätt” på denna (t.ex. en obetald skuld), är värda avsevärda risker och upplevs därför rättfärdiga användningen av mycket grovt våld.²⁰

Gäng och nätverk

De ovan nämnda subkulturteoretikerna kopplar uppkomsten av underklasssubkulturer till att gäng bildas. Men även de andra ovan nämnda teorierna kan förklara förekomsten av mer eller mindre välorganiserad brottslighet i SSO.

Om vi föreställer oss den tidigare beskrivna zone in transition där sociala relationer inte fungerar och människorna, främst de unga männen, saknar förankring i det etablerade samhället, så kan vi se en brist på fungerande social kontroll, någon sorts – socialkontrollvakuum – skulle man kunna säga. Människor har dock svårt att leva utan att ingå i någon form av social struktur. När de sociala strukturer som vanligen finns i samhället, såsom arbetsliv, rättsväsende, föreningsliv, kyrkor, föreningar etc., inte finns eller är svaga, skapas i deras ställe andra strukturer som uppfyller de boendes behov. Människor som bor i SSO har, utöver att de som alla andra strävar efter – gemenskap – även behov av skydd (brottsutsattheten är som nämnts hög här) och försörjning.

Boendestandarden i dessa områden är ofta dålig, bland annat råder en stor trångboddhet. I familjerna är det traditionellt kvinnor som tar hand om hushållet och barnen. Männen söker sig, och förväntas ofta även söka sig utanför hemmet, dels på jakt efter försörjningsmöjligheter och dels för att de saknar en tydlig funktion i hushållet.²¹ De ensamstående männen söker

²⁰ Rostami, A. (2013). *Tusen fiender - en studie om de svenska gatugängen och dess ledare*. Linnaeus University Studies in Policing and institution for social work. Växjö, Linnéuniversitetet. Filosofie licentiat

²¹ Thrasher, F. M. (1927): *The Gang: A Study of 1.313 Gangs in Chicago*, Chicago: University of Chicago Press.

sig också ut från de ofta tillfälliga och överbefolkade bostäderna. Det är mellan dessa män som det knyts band som till att börja med oftast handlar om gemenskap och skydd. Skyddsaspekten är inte oviktig, i en grupp känner man sig (även om man inte alltid är det) tryggare än när man är ensam. Man upplever också att man genom att sluta sig samman kan söka bättre skydd för sina närstående samt för hela området som man bor i. Den typen av lokala grupperingar av unga män, som ofta identifierar sig starkt med områdena där de bor, är vanlig och inte bara i områden med låg status.²² I SSO spelar dock, på grund av bristen på alternativ, tillhörigheten till sådana grupperingar en viktigare roll för medlemmarna. Förekomsten av dessa grupperingar är också en vanlig källa till konflikter, eftersom liknade grupperingar ofta finns i områden i närheten. Strävan efter en inre sammanhållning i gruppen är förenad med en benägenhet till externa konflikter, till exempel slagsmål mellan gäng som kommer från olika områden, går i olika skolor eller hejar på olika fotbollslag.

Ett resultat av den sortens lokala gängbildningar är att gruppen kan få en stark position i sitt område på grund av sin stora och ofta öppet exponerade våldspotential. Som exempel kan här nämnas det s.k. Södertäljenätverket som i slutet av 00-talet gjorde sig skyldig till tre mord och ett stort antal andra grova våldsbrott i Södertälje. Detta våldskapital medför en viss makt som i den här typen av områden inte alltid tillräckligt resolut och tidigt utmanas av representanter för statens maktmonopol, d.v.s. polisen.²³ När våldskapitalet utmanas av representanter för ordningsmakten leder det ibland till att gruppens sammanhållning ökar ytterligare, mera om detta nedan.

Medlemmar av den sortens grupperingar är ofta i ett akut behov av att skaffa försörjning. Samtidigt kan en sådan våldsmakt omsättas i pengar. På så sätt uppstår ett incitament för att en, till att börja med, ganska primitiv form av organiserad brottslighet kan uppstå. Denna kan till exempel rikta sig mot de lokala affärsidkarna i det område där gänget verkar.

Hur avancerad den typen av brottslighet kan bli beror i stor utsträckning på vilka tillfällen till brott som finns i samhället. Om vi som exempel tar USA

²² Sarnecki, J. (2007): Nätverk eller gäng? Medbrottslingskap hos ungdomar. I Flyghed J. Estrada F. *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, Lund: Studentlitteratur.

²³ När polisen till slut började systematiskt kartlägga och bekämpa Södertäljenätverket hade gruppen vuxit sig stor och mäktig och det behövdes mycket omfattande och långvariga polisiära insatser för att bryta gruppens makt över invånarna.

under 1920-talet och början av 1930-talet, så var de strukturella förhållandena för uppkomsten av den organiserade brottsligheten mycket gynnsamma. Jag syftar här bland annat på det alkoholförbud (prohibition) som infördes i landet. Prohibitionen skapade incitament för en omfattande illegal alkoholmarknad med mycket stor omsättning. Många av de gäng som fanns vid denna tid i socioekonomiskt svaga områden i USA:s storstäder blev involverade i denna marknad. För de fattiga unga män, ofta med högt våldskapital, som ingick i dessa gäng uppstod helt plötsligt tillfällen till både sysselsättning och försörjning.²⁴

Många av dessa gäng utvecklades till strukturerade organisationer med hög grad av specialisering. Några tog hand om smuggling, andra om distribution, ytterligare andra hade som uppdrag att skydda gängens affärer mot andra konkurrerande gäng, interna hot och myndigheter. De stora ekonomiska tillgångar som den illegala alkoholhanteringen gav medförde att man inte sällan lyckades korrumpna både polisen och politikerna. Vissa av gängmedlemmarna kunde skaffa sig rikedomar och en ansenlig politisk makt.

I december 1933 upphävdes prohibitionen i USA, vilket dock inte innebär att de kriminella strukturerna som hade byggts upp utifrån alkoholförbudet upplöstes. Lärdomen från prohibitionstiden är snarare att när den sortens strukturer en gång har etablerats, så brukar de bestå även om det ursprungliga incitamentet till deras uppkomst har försvunnit. Vad som istället händer är att inriktningen på verksamheten anpassas till de nya omständigheterna. Det fanns i USA då, och det finns i de allra flesta länder idag, ett stort antal av staten reglerade områden på vilka den organiserade brottsligheten kan tjäna pengar. Till dessa hör bland annat smuggling av och handel med människor för arbete eller sexuella ändamål, handel med illegala vapen, smuggling av tobaks- och alkoholprodukter och illegal handel med medicinska preparat samt självfallet tillverkning, smuggling och handel med narkotika. Den en gång etablerade förmågan till att utöva våld kan också komma väl till pass i samband med allehanda rån (banker, värdepåsar, värdetransporter, guldsmeder etc.), kidnappningar och liknande.

²⁴ Paoli, L. (Red.) (2014): *The Oxford Handbook of Organized Crime*. Oxford University Press.

När vi ser på dagens situation i Sverige så kan konstateras att SSO i ansenlig omfattning utgör rekryteringsbasen för den organiserade brottsligheten i landet. De ovan nämnda ekonomiska incitamenten för att sådana strukturer som beskrivits ovan bildas är synnerligen aktuella också i dagens Sverige. Det som i viss mån skiljer stora delar av den organiserade brottsligheten idag från de traditionella gängen är att dagens kriminella grupperingar i mindre grad är sammanhållna och tidsbeständiga. Den moderna brottsligheten har i större utsträckning än tidigare formen av löst sammansatta nätverk som organiserar sig i mer fasta strukturer inför ett projekt, till exempel ett grovt rån, för att sedan upplösas efter att ha fördelat bytet. Nästa gång dessa personer förekommer i samband med brottsliga handlingar, är det ofta tillsammans med andra personer som dock inte sällan tillhör ett gemensamt större nätverk.²⁵

På samma sätt som i det övriga samhället, har betydelsen av ansikte mot ansikte-kommunikation mellan människor minskat och olika typer av elektronisk kommunikation blivit viktigare. Generellt har rörligheten i samhället ökat och relationer mellan i synnerhet unga människor har blivit mindre långvariga. Detta avspeglas även bland personer med hög brottsaktivitet och har bland annat inneburit att de kriminella grupperingarna inte på samma sätt som tidigare är väl urskiljbara och sammanhållna gäng.²⁶

Diskriminering och stämpling

SSO förväntas, av de ovan framhållna skälen, att ha många invånare med omfattande sociala problem och hög brottslighet. Detta ger anledning till bland annat en koncentration av stora polisära resurser till dessa områden. Detta i sin tur leder dels till att fler brott upptäcks i dessa områden, dels till att polisens ingripanden ibland kan leda till nya brott (till exempel våldsamma upplopp, mer om detta nedan). Man kan här tala om en ond cirkel; ju mer invånarna i ett visst område bevakas, desto fler brott upptäcks, vilket leder till en ännu större bevakning och ännu fler upptäckta brott.²⁷ Om området får ett utpräglat dåligt rykte, eftersom det utpekats som högt brottsbelastat, flyttar också de flesta som har möjlighet ifrån

²⁵ Sarnecki, J. (2001): *Delinquent Networks: Youth Co-Offending in Stockholm*, Cambridge: Cambridge University Press.

²⁶ Rostami, A. (2013). *Tusen fiender - en studie om de svenska gatugängen och dess ledare*. Linnaeus University Studies in Policing and institution for social work. Växjö, Linnéuniversitetet. Filosofie licentiat

²⁷ Samtidigt sker även en underskattning av brottslighetens omfattning i dessa områden p.g.a. invånarnas förhållandevis låga anmälningsbenägenhet.

området. De som blir kvar och de som flyttar in är ofta människor som inte har råd att bo någon annanstans, alltså människor med låg socioekonomisk status och inte sällan med andra problem. Bostadssegregationen fördjupas och problemen i det aktuella området ökar ytterligare.²⁸

Enligt stämplingsteoretiker finns det en påtaglig risk att individer uppfyller de förväntningar som omgivningen har på dem.²⁹ Negativa förväntningar kan då leda till ett avvikande beteende. Man kan generellt säga att förväntningar på individer som lever i SSO ofta är negativa. Det finns numera omfattande empirisk forskning som visar att brottsligheten hos unga människor tenderar att öka efter att de har blivit lagförda för brott.³⁰ Detta gäller i synnerhet om samhället reagerar repressivt på den brottsliga handlingen. Genom en sådan reaktion får individen en bekräftelse på att han eller hon är en avvikare/brottsling, vilket alltså kan leda till en motsatt reaktion än den avsedda, nämligen ett ökat avvikande/brottsligt beteende.

Ett relaterat fenomen är att människor, som av samhället stämplats som brottslingar, även har en högre tröskel in i det konventionella samhället genom sämre förutsättningar till anställning och boende. Numera manifesteras detta bland annat genom att arbetsgivarna allt oftare ställer krav på utdrag ur brottsbelastningsregistret när en person söker ett arbete.

Vi kan alltså se en process där negativa förväntningar, och de åtgärder som samhället vidtar med anledning av dessa förväntningar, kan leda till förvärrade problem. Denna process kan ske på två nivåer, dels när det gäller ett område och dels när det gäller människor som lever i just detta område.

²⁸ Jämför med "Spiral of decay" Skogan 1992.

²⁹ Tannenbaum, F. (1938): *Crime and the Community*. Boston: Ginn. Lemert, E. M. (1951): *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*, New York: McGraw-Hill. Becker, H. S. (1963): *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, New York: Free Press.

³⁰ Farrington, P. D. & Murray, J. (eds.) (2014): *Labeling Theory, Empirical Tests, Advances in Criminological Theory*, Vol. 18. New Brunswick: Transaction Publishers.

Riskfaktorer i samverkan

De flesta av de ovan nämnda teoretiska resonemangen som på olika sätt förklarar och belyser den förhållandevis höga brottsligheten i SSO är inte ömsesidigt uteslutande. Tvärtom kan de mycket väl samverka med varandra och på så sätt ytterligare öka problemen i dessa områden.

3. Invandrare och brott

På samma sätt som zones in transition i USA:s storstäder på 1920- och 1930-talen befolkas de svenska och andra europeiska SSO ofta av immigranter. Detta är en naturlig effekt av att många immigranter vid ankomsten till det nya landet har låg socioekonomisk status. Många har i vanliga fall helt enkelt varken ekonomiska eller andra möjligheter att bo någon annanstans. Även förhållandet att det i dessa områden ofta bor landsmän till de nyanlända, kanske till och med deras vänner och släktingar, lockar till att bosätta sig där. Två områden i Stockholms län utgör ett exempel på detta: Täby på 1970-talet, där många judiska flyktingar från Polen flyttade eller Ronna i Södertälje, där många Assyrier och Syrianer flyttat de senaste decennierna.

Samtidigt, också i likhet med de ovan beskrivna förhållandena i USA, är det vanligt att de som immigrerar till Sverige stannar i dessa områden under endast en begränsad tid. Många flyttar när de har lärt sig språket, fått arbete och därigenom tillräckliga inkomster att bo någon annanstans.³¹

Det finns således en nära koppling mellan diskussionen om brottslighet i SSO och den mer generella diskussionen om brottslighet bland invandrare. Låt mig därför här presentera en kort översikt av kunskapsläget i frågan om invandrares brottslighet.

Innan jag gör detta, några ord om de begrepp som används i denna diskussion. Begreppet invandrare är tämligen enkelt att definiera, det är en person som är född i ett annat land och som numera är bosatt i Sverige. En invandrare kan vara, men är inte alltid, svensk medborgare. Ibland forskas det också om invandrarnas barn; alltså personer som är födda i Sverige av en eller två invandrade föräldrar. I några av de nedan refererade, i synnerhet äldre, studierna definieras dock begreppet invandrare på ett något annorlunda sätt, t.ex. som icke svenska medborgare. Gruppen invandrare är ytterst heterogen, dit räknas både personer som härstammar från Sveriges grannländer (där vardagslivet för genomsnittsinvånaren i

³¹ Andersson, R. (2000): *Rörligheten och de utsatta bostadsområdena*, I Hemort Sverige, Norrköping: Integrationsverket

många avseenden är likt det i Sverige) och från länder som är geografiskt mycket avlägsna (i vissa av dessa länder skiljer sig vardagslivet påtagligt från det i Sverige). I de flesta studier, som kommer att redovisas här, jämförs brottsligheten hos invandrare med brottsligheten hos den övriga befolkningen, alltså personer som inte har invandrat och som inte är barn till invandrare. Också detta en i många avseenden heterogen grupp.

Vi kan börja med att falsifiera ett vanligt påstående som förekommer i denna debatt, nämligen att frågan har undvikits av forskare. Forskning som jämför invandrades brottslighet med den övriga befolkningen har bedrivits i Sverige sedan mitten av 1970-talet. Kardell (2013) har gjort en genomgång av svenska undersökningar av invandrades brottslighet och hittat 23 sådana studier mellan åren 1974 och 2013.³² Samtliga av dessa studier har visat att invandrades brottslighet var större än den övriga befolkningens om hänsyn togs till gruppernas andel av de boende i landet. Genomgången tyder på att invandrades överrepresentation i brottslighet har varit ganska konstant under den studerade perioden.

Den mest citerade studien i denna fråga är Brottsförebyggande rådets (Brå) undersökning från 2005 där man har jämfört andelen personer misstänkta för brott bland:

- personer födda i Sverige av två svenskfödda föräldrar
- personer födda i Sverige med en utlandsfödd förälder
- personer födda i Sverige av två utlandsfödda föräldrar
- personer födda i ett annat land än Sverige

Undersökningen visar att utlandsfödda i genomsnitt var 2,5 gånger så ofta registrerade för brottsmisstankar jämfört med de som var födda i Sverige av svenskfödda föräldrar. Även personer födda i Sverige med båda föräldrarna födda i utlandet var överrepresenterade i brottsstatistiken (2 gånger). Medan överrepresentationen bland de som hade en utlandsfödd förälder var 1,4 gånger. BRÅ-studien visar även att överrepresentationen är störst när det gäller vålds- och sexualbrott.³³ En undersökning av Beckley (2015) visar att de med störst överrepresentation är personer som kommer

³² Kardell, J. (2013): *En svensk elefant i rummet. Utländsk bakgrund och registrerad brottslighet*. Preliminär version. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.

³³ Martens, P. och Holmberg, S. (2005), *Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet* Brottsförebyggande rådet rapport 17.

från regioner i världen som ligger lågt på det så kallade Human Development Index (HDI) vilket rangordnar länderna efter ett index som bygger på en sammanläggning av förväntad livslängd, utbildning samt BNP per invånare.^{34 35}

Dessa resultat stämmer alltså ganska väl överens med resultaten från tidigare och senare studier. Att invandrare är överrepresenterade i brottsstatistiken i Sverige, liksom i många andra europeiska länder, råder således ingen tvekan om. Däremot är invandrare numera inte överrepresenterade i brottsstatistiken i bland annat USA.³⁶ Den väsentliga, och betydligt sämre utforskade, frågan är vad denna överrepresentation av invandrare i brottsstatistiken i de flesta västeuropeiska länder beror på.

I princip kan det finnas tre förklaringar till denna statistiska överrepresentation:

1. Diskriminering inom rättssystemet.
2. Förhållanden i ursprungslandet eller omständigheter relaterade till emigrationen.
3. Förhållanden under vilka invandrare lever i mottagarlandet.

Jag ska här kort gå igenom var och en av dessa tre tänkbara förklaringarna.

Diskriminering

De allra flesta undersökningar som jämför brottsligheten hos invandrare med brottsligheten hos den övriga befolkningen bygger på samkörningar mellan data om de undersöktas ursprung, exempelvis landet de är födda i, och någon typ av brottsregister.³⁷ Det bör påpekas att om man med dessa undersökningar vill fastställa sambandet mellan etniciteten och den faktiska brottsligheten så är detta förenat med avsevärda svårigheter. Utöver problemet med att uppgifter om ursprungslandet inte alltid ger en korrekt bild av etniciteten, har vi det stora problemet att bara ett mindre

³⁴ Beckley, A. (2015): *Foreign background and criminal offending among young males in Stockholm*. Dissertations in Criminology NO. 37. Stockholm: Stockholm University.

³⁵ UNDP (2015): *Human Development Reports*. (Hämtat 2015-01-14)

³⁶ Pickering, S. & Ham, J. (ed.) (2014): *The Routledge Handbook in Crime and International Migration*. Routledge International Handbooks.

³⁷ Vanligen för brott misstänkta eller för brott lagförda personer.

antal av alla brott kommer till polisens kännedom och att ett ännu mindre antal av de anmälda brotten klaras upp på person så att den misstänkte/lagförde kan identifieras. Det sistnämnda innebär att om det förekommer diskriminering av invandrare, eller vissa grupper av invandrare, i olika delar av rättsprocessen, så kommer uppgifter om invandras överrepresentation bland för brott registrerade personer inte att motsvara verkliga förhållanden. Diskriminering inom rättssystemet är svår att undersöka men vi vet både från utländska studier³⁸ och från svenska³⁹ att en viss diskriminering tycks förekomma. I Sverige visar Dahlbeck (2009) till exempel att människor oftare anmäler ett brott som de tror har begåtts av invandrare och Kardell (2006) visar att polisen något oftare misstänker invandrare för brott på grunder som sedan underkänns av åklagare.⁴⁰ ⁴¹ Pettersson (2006) konstaterar att invandrare som kommer från vissa regioner i världen döms till strängare straff jämfört med svenskar som har begått lika grova brott.⁴²

Det finns således belägg för en viss diskriminering av invandrare i rättssystemet. Det måste emellertid hållas för uteslutet att denna diskriminering skulle kunna förklara annat än en mindre del av skillnaden i registrerad brottslighet mellan invandrare och den övriga befolkningen.

Förhållanden i ursprungslandet och under emigrationen

Jag har redan nämnt att det finns ett samband mellan att man kommer från länder med lågt Human Development Index (HDI, Beckley 2015) och risken att registreras för brott i Sverige. Vi vet emellertid inte på vilket sätt utvecklingsgraden i ursprungsländerna påverkar brottsligheten i Sverige. Man kan till exempel tänka sig att den påverkar de förhållanden under vilka

³⁸ Pickering, S. & Ham, J. (eds.) (2014): *The Routledge Handbook in Crime and International Migration*. Routledge International Handbooks.

³⁹ Sarnecki, J. (2006): *Är rättvisan rättvis? Tio Perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*, Statens Offentliga Utredningar SOU 2006:30. Stockholm: Fritzes.

⁴⁰ Dahlbäck, O. (2009): *Diskrimineras invandrarna i anmälningar av brott*. Occasional Paper Series. Stockholm: Department of Sociology, Stockholm University.

⁴¹ Kardell, J. (2006): "Diskriminering av personer med utländsk bakgrund i rättsväsendet – en kvantitativ analys." kapitel i SOU 2006:30. *Är rättvisan rättvis? 10 perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättsväsendet*. Stockholm: Fritzes

⁴² Pettersson, T. (2006): "Representation av religiös och/eller etnisk bakgrund i domar" i (red) J. Sarnecki *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*, SOU 2006: 30 Stockholm: Fritzes.

individerna lever i Sverige (personer från länder med lågt index kan ha lägre utbildning än andra och/eller svårare att få arbete). Man kan också tänka sig att personer från länder med lågt HDI blir utsatta för större diskriminering jämfört med andra. Denna fråga kräver ytterligare belysning.

En annan faktor som kan diskuteras i detta sammanhang är den så kallade selektiva invandringen. En del debattörer har framkastat tesen att i vissa länder är de delar av befolkningen som kommer till Sverige mera brottsbenägna än de som stannar kvar i landet. Att utvandringen ofta är selektiv är uppenbart – just det förhållandet att människor tillhör olika minoriteter (politiska, religiösa, sexuella etc.) är ofta anledning till att de tvingas lämna sitt land. Att dessa människor skulle vara mer brottsbenägna än de som stannar kvar finns det dock inget stöd för. Däremot har det under de senaste åren funnits en del indikationer på att det finns så kallade utländska ligor som ägnar sig åt organiserad brottslighet, exempelvis omfattande inbrottssturnéer, i Sverige. Medlemmar i dessa ligor är, enligt de uppgifter som florerar i pressen, i de flesta fall inte invandrare utan snarare personer som vistas tillfälligt i Sverige med avsikt att begå brott. Någon mer systematisk undersökning av detta fenomen finns för närvarande inte, vilket gör uppgifterna osäkra.

Det finns möjligen ett undantag när det gäller selektiv invandring. Under 1970- och i början av 1980-talet kom en grupp personer som hade ovanligt stora sociala (framför allt missbruks-) problem till Sverige från Finland.⁴³ Orsaken till detta var den fria rörligheten i Norden, samt de svåra förhållanden under vilka denna grupp levde i Finland som på den tiden fortfarande var fattigare än Sverige.

I debatten nämns också kulturella skillnader mellan vissa invandrargrupper och majoritetsbefolkningen. Denna fråga uppmärksammades redan på 1930-talet av den svensk-amerikanska forskaren Thorsten Sellin.⁴⁴ Sellin ansåg att i vissa fall kan de normer och värderingar som vissa invandrare tar med sig från ursprungslandet vara i direkt konflikt med de normer och värderingar som råder i mottagarlandet. I dagens Sverige kan ett exempel på en sådan konflikt vara synen på kvinnors rätt att själva bestämma över sina liv. I vissa länder är synen på

⁴³ Olsson, M. (1986): *Finland tur och retur: om utvisning av finska medborgare*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

⁴⁴ Sellin, T. (1938): *Culture Conflict and Crime*, New York: Social Science Research Council.

kvinnors rätt till självbestämmande mer lik den syn på dessa frågor som rådde i Sverige för så där 200 år sedan än hur man ser på dem idag. Vi brukar i dessa sammanhang tala om "hedersbrottslighet" som handlar om olagligt förtryck av kvinnor som i en del fall har lett till grov misshandel och även mord. Ett annat, relaterat, fenomen med klar kulturell bakgrund är könsstympning av flickor från vissa regioner i världen.

Omfattningen av problem med normkonflikter är inte lätt att bedöma. Det är dock viktigt att komma ihåg att de flesta handlingar som är kriminaliserade i Sverige också är kriminaliserade i andra länder så omfattningen bör inte överdrivas. Ett större problem (vilket Sellin också skriver om) är vad som händer på längre sikt i mötet mellan ursprungslandets kulturella föreställningar och mottagarlandets seder och bruk. Detta handlar alltså om hur integrationsprocessen fungerar. Om integrationen fungerar väl kommer de kulturella motsättningarna att minska med tiden. Fungerar inte integrationen kan dessa motsättningar mycket väl förstärkas. De nyanlända kan istället för att socialiseras in i samhället, socialiseras in i de olika subkulturer som jag nämnde tidigare, och som kan finnas i de områden (SSO) dit de flyttar. Det kan handla om traditionella kriminella subkulturer. Det kan även handla om extrema religiösa eller politiska inriktningar med en viss anknytning till föreställningar i ursprungslandet men ofta betydligt mer radikala. Det är på så sätt som t.ex. unga män från SSO rekryteras till olika extremrörelser i till exempel Syrien och Irak. Liknande processer i 1930-talets USA benämndes av Sellin som sekundära kulturkonflikter.⁴⁵

Ytterligare en faktor som kan tänkas utgöra en delförklaring till överrepresentationen av invandrare bland personer registrerade för brott, är händelser som har inträffat i flyktingarnas liv innan emigrationen och/eller under själva flykten från ursprungslandet. Jag syftar här på traumatiska upplevelser i samband med krig, tortyr och andra umbäranden. Vi vet att utsatthet för våld kan leda till att individen själv blir mer våldsbenägen. Detta gäller i synnerhet om den utsatta personen var barn vid våldstillfället. Vi vet också att vissa individer är mer känsliga för sådan påverkan än andra.⁴⁶ Utöver de psykiska skador som orsakas av utsatthet för våld kan det även röra sig om rent fysiska sådana. Till exempel kan

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Caspi, A., McClay, J., Moffitt, T. E., Mill J, Martin, J., Craig, I. W., Taylor, A., Poulton. R. (2002): "Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children." *Science*. 2002 Aug 2; 297(5582): 851-4.

skallskador orsakade av våld mot huvudet påverka individens framtida beteende.⁴⁷

I en nyligen genomförd undersökning har Beckley (2015) studerat effekter av utsatthet för krig på en större population immigranter till Sverige. Hon jämförde den registrerade brottsligheten hos personer som kom till Sverige från länder där det pågick krig när personen lämnade landet eller tidigare, med registrerad brottslighet hos personer som kom från länder där några krig inte ägt rum under den undersökta perioden. Efter att ha kontrollerat andra relevanta variabler, konstaterar Beckley, något oväntat, att hon inte kan hitta några effekter av eventuella, direkta eller indirekta, krigserfarenheter på brottsligheten hos de undersökta.⁴⁸ Det behövs onekligen flera studier i denna fråga.

Förhållanden i mottagarlandet

Hällsten, Szulkin och Sarnecki (2013) genomförde en studie av sammanlagt drygt 63 000 ungdomar som gick ut grundskolan, med eller utan fullständiga betyg, under åren 1990–1993. Dessa ungdomar följdes sedan upp i lagförings- och misstänktaregistret tills de blev 30 år gamla. Fyra olika mått på brott studerades: antalet brottsmisstankar, antalet lagföringar, antalet lagföringar för våldsbrott och antalet utdömda fängelsemånader. En jämförelse med dessa fyra brottsvariabler gjordes mellan personer födda i Sverige av svenskfödda föräldrar, födda i Sverige som var barn till invandrade föräldrar samt utlandsfödda. Vid jämförelsen togs hänsyn till följande faktorer: föräldrarnas utbildning, arbete/arbetslöshet, föräldrarnas sociala klass, föräldrarnas inkomst, familjens sammansättning samt slutligen om familjen levde i ett segregerat område. Alla dessa kontrollvariabler avsåg förhållandena i familjen under den undersökta individens uppväxttid.

Innan hänsyn togs till alla dessa faktorer hade de utlandsfödda dubbelt så hög brottsbelastning jämfört med de som var födda i Sverige av svenskfödda föräldrar. Efter att kontrollen gjordes för de ovan uppräknade socioekonomiska variablerna (man jämförde alltså individer som levde under likartade socioekonomiska förhållanden) försvann skillnaden helt för kvinnorna och för män minskade den med 50–75 procent, beroende på

⁴⁷ Raine, A. (2013): *The Anatomy of Violence: The Biological Roots of Crime*. Frist Vintage Books Edition.

⁴⁸ Beckley, A. (2015): *Foreign background and criminal offending among young males in Stockholm*. Dissertations in Criminology NO. 37. Stockholm: Stockholm University.

vilken mått på brottsligheten som användes. Slutsatsen av denna studie är alltså enkel: Huvuddelen av skillnaden i brottslighet mellan barn till invandrare och barn till övriga befolkningen beror på skillnader i socioekonomiska uppväxtförhållanden i Sverige. Vi är alltså tillbaka till samma sorts förklaringar som vi diskuterade ovan när vi sökte efter teorier som förklarar den höga brottsligheten i SSO. Det tycks alltså vara just den låga socioekonomiska statusen under uppväxten i Sverige som är huvudförklaringen till skillnaderna i brottsbelastning mellan invandrare och den övriga befolkningen.

Den ovan nämnda undersökningen antyder dessutom att det faktum att man bor i ett område som präglas av låg socioekonomisk status, och segregation i sig, är en av faktorerna som bidrar till invandrares högre brottslighet. Frågan om faktumet att man bor i socialt utsatt område ökar risken för brottslighet är emellertid omdiskuterad t.ex. så finner inte Sariaslan m.fl. (2013) sådana effekter i svenska longitudinella data.⁴⁹

Innan vi går vidare måste två saker understrykas. Till att börja med: Även om resultaten från den ovan nämnda undersökningen är synnerligen plausibelt och överensstämmer med teoretiskt grundade förväntningar, är undersökningen än så länge den enda i sitt slag i Sverige. Detta innebär att vi behöver fler studier som granskar betydelsen av förhållanden i mottagarlandet för invandrares överrepresentation i brottslighet. Samt vad gäller det huvudsakliga fyndet: Om huvudförklaringen till skillnaderna i registrerad brottslighet mellan invandrare och övriga beror på socioekonomiska skillnader i uppväxtförhållanden mellan dessa två grupper⁵⁰ så betyder det inte att de andra ovan nämnda tänkbara förklaringarna till dessa skillnader kan avskrivas. Detta fynd betyder bara att dessa faktorer förklaringsvärde är begränsat. Detta gäller i synnerhet skillnaderna i registrerad brottsbelastning mellan kvinnor där skillnaden, efter kontroll för de socioekonomiska variablerna, praktiskt taget helt försvinner. Men också när det gäller männen; om drygt hälften av skillnaden i registrerad brottslighet förklaras av socioekonomiska variabler minskar utrymmet påtagligt för att kunna förklara denna skillnad med hjälp av till exempel etnisk diskriminering inom rättsväsendet eller för den delen kulturkonflikter.

⁴⁹ Sariaslan, A., Långström, N., D'Onofrio, B., Hallqvist, J., Franck, J., & Lichtenstein, P. (2013). The impact of neighbourhood deprivation on adolescent violent criminality and substance misuse: a longitudinal, quasi-experimental study of the total Swedish population. *International journal of epidemiology*, 42(4), 1057-1066.

⁵⁰ Jag menar förstås de genomsnittliga uppväxtförhållandena.

Undantaget utgörs, som nämnts tidigare, av de faktorer som kan tillskrivas ursprungslandet. Vi vet ännu inte i vilken utsträckning dessa förhållanden kan ha betydelse för invandrares levnadsförhållanden i det nya landet och således indirekt även för brottsligheten. Det är inte otänkbart att lågt Human Development Index (HDI) i ursprungslandet till exempel kan påverka individens anställningsbarhet i mottagarlandet, vilket i sin tur kan påverka individens, och individens barns, socioekonomiska status. Denna effekt kan inte vara hur stor som helst, men den är än så länge outforskad.

Kvinnorna i SSO

Som jag tidigare har påpekat gäller de ovan förda resonemangen främst män. Det är de som står för de allra flesta brotten, är aktiva medlemmar i gängen, anser sig bundna av de speciella normer som gäller i heders- och våldssubkulturer osv. Det kan därför vara på sin plats att nämna några ord om kvinnor, särskilt unga, som ju också lever i SSO och som påverkar, och påverkas av, det som sker i dessa områden.

Till att börja med kan vi konstatera att kvinnors och mäns ekonomiska och sociala förhållanden i SSO är likartade, eller snarare att det finns skäl att anta att kvinnornas förhållanden ofta är svårare än männens. Detta innebär dock inte att kvinnorna reagerar på dessa omständigheter på samma sätt som männen.

Av kriminologisk forskning framgår att de få kvinnor som registrerats för grövre och mer omfattande brottslighet i genomsnitt har vuxit upp och lever fortfarande under sociala förhållanden som är svårare än männens med jämförbar brottslighet.⁵¹ Det är alltså betydligt mer sällsynt att kvinnor börjar begå brott till följd av att de utsätts för strain även om detta självklart förekommer.

Undersökningar av brottsliga nätverk⁵² ger vid handen att unga kvinnor sällan intar några centrala positioner i dessa nätverk. I de fall tjejer

⁵¹ Estrada, F., Nilsson, A. (2012): "Does It Cost More to Be a Female Offender? A Life-Course Study of Childhood Circumstances, Crime, Drug Abuse, and Living Conditions" *Feminist Criminology* July 2012 vol. 7 no. 3 196-219

⁵² Sarnecki, J. (2001): *Delinquent Networks: Youth Co-Offending in Stockholm*, Cambridge: Cambridge University Press.

förekommer i nätverken bildar de antingen egna grupperingar, som ytterst sällan är tidsbeständiga, eller finns i periferin av nätverk som domineras av killar. Många av flickorna finns i nätverken så länge de har en relation med en brottsaktiv man, som ofta äldre än de själva. De brott som kvinnorna misstänks för är ofta direkt kopplade till männens brottslighet. Till exempel kan de förvara vapen, narkotika och pengar som är kopplade till brottslig verksamhet, vittnar falskt etc.

De värderingar som råder bland brottsaktiva individer i SSO präglas ofta av en mycket traditionell syn på manligt och kvinnligt beteende. Enligt de subkulturella normerna förväntas männen vara beskyddande och kontrollerande gentemot kvinnorna, medan kvinnorna förväntas vara passiva och solidariska med männen. Många av kvinnorna i dessa kretsar blir utsatta för våld och andra övergrepp, börjar missbruka narkotika eller råkar illa ut på annat sätt. Man kan alltså säga att kvinnorna inte bara drabbas av de socioekonomiska förhållanden som råder i SSO utan ofta också av hur männen reagerar på dessa förhållanden. Resultatet är bland annat dålig fysisk och psykisk hälsa, social isolering och fördjupad fattigdom. Eftersom kvinnorna har huvudansvaret för barnen påverkar deras situation även barnens uppväxtförhållanden som i sin tur är kopplade till risker för framtida kriminalitet, i synnerhet hos pojkar.

4. Hur bemöter samhället problemen?

Som har framgått tidigare är problemen i SSO inget nytt fenomen. Samhället har länge försökt hantera dessa problem på olika sätt. Många av dessa försök har inte varit helt framgångsrika, några direkt katastrofala. Bland de icke framgångsrika försöken finns det framför allt sådana som inte har utgått från förståelsen av dessa områdens speciella problematik. Låt oss titta på ett klassiskt fall.

Brixtonkravallerna 1981

Kravaller och upplopp är inte heller ett nytt fenomen och har förekommit både i Sverige och internationellt under många historiska epoker. Historikern Mats Berglund räknar i sin avhandling från 2009 upp ett större antal sådana händelser i Stockholm under 1700- och 1800-talet. Dessa kravaller tycks ha många olikheter men också en hel del gemensamma drag. Bland dessa gemensamma drag räknar Berglund deltagarnas utanförskap och missnöje med myndigheterna, inte minst med ordningsmakten. Samma kan sägas om upplopp i andra länder, inte minst i England och USA där, främst, storstäder har upplevt åtskilliga allvarliga upplopp.

Att jag just väljer att här närmare presentera Brixtonkravallerna 1981, beror inte bara på att det rör sig om ett av de större och mera spektakulära upploppen i Storbritanniens moderna historia⁵³ utan i första hand på att både orsakerna till och förloppet av dessa kravaller noggrant har undersökts av en statlig kommission. Ordförande för denna kommission, ledamoten av Storbritanniens Högsta Domstol Lord Scarman drog i sin rapport ett stort antal slutsatser som fortfarande är av hög aktualitet för vår förståelse av hur problem i SSO bör och framför allt inte bör hanteras.⁵⁴

⁵³ Bland annat skadades 299 poliser, ett hundratal bilar förstördes och cirka 150 fastigheter plundrades.

⁵⁴ Scarman, L. (1981): *The Scarman Report: The Brixton Disorders 10 – 12 April 1981*. Harmondsworth Penguin Books.

Brixton var i början av 1980-talet på många sätt ett typiskt SSO i södra London. En stor andel av befolkningen var svarta emigranter från Västindien. Arbetslösheten var mycket hög, i synnerhet bland personer med västindiskt ursprung där den uppgick till 50 procent. Även brottsligheten i Brixton var omfattande, liksom narkotikamissbruket. Den västindiska minoriteten hade sedan länge upplevt en påtaglig diskriminering i England, dels från myndigheternas sida och dels från grupper av rasister som hade gjort sig skyldiga till åtskilliga fall av misshandel och andra angrepp på den svarta befolkningen. I januari 1981 hade en, troligen anlagd, brand på en fest dödat 13 svarta ungdomar i en annan stadsdel i södra London. Den västindiska minoriteten var mycket besviken över den likgiltighet som, de uppfattade att, majoritetsbefolkningen uppvisade inför nyheten om branden samt hur polisen hanterade brandutredningen. Stämningen mellan den vid tiden nästan helt vita poliskåren i London och de svarta ungdomarna var sedan länge mycket spänd.

I april 1981 startade polisen Operation Swamp som hade karaktären av "stop and search". Under sex dagar genomförde en stor polisstyrka i Brixton en insats där 1 000 unga män, främst svarta, stoppades och kroppsvisiterades. Lagen tillät den typen av ingripanden om det fanns misstanke om brott, men polisen tycktes anse att alla svarta män per definition var misstänkta. Polisens agerande försämrade ytterligare de redan dåliga relationerna mellan polisen och de svarta ungdomarna.

Den tändande gnistan till kravallerna var en bagatellartad händelse. Polisen omhändertog en ung västindier som innan omhändertagandet hade blivit stucken med kniv. Omhändertagandet av den knivskadade unge mannen och hur det tolkades hos de två sidorna i konflikten är mycket karakteristiskt och ger en bra fingervisning om orsakerna till upploppen i Brixton och, anser jag, många liknande händelser. Ungdomarna i Brixton uppfattade omhändertagandet som det yttersta beviset på polisens rasistiska trakasserier av dem. Enligt polisen var avsikten att föra den unge mannen till sjukhus för att rädda hans liv. Vid läsning av Scarmanrapporten, slås man gång på gång av de totalt olika bilderna av verkligheten som polisen och Brixton-invånarna har. Medan företrädarna för London Metropolitan Police ansåg att Operation Swamp var ett legitimt och effektivt sätt att utföra polisens uppdrag i ett område med hög brottslighet, uppfattades denna operation av flertalet av Brixtons invånare som ett sätt av att förtrycka och provocera en redan mycket utsatt och fattig befolkning. Istället för att utreda mordbranden, som tidigare detta år tog ett antal unga människors liv, använde polisen stora resurser för att gripa och lagföra

deras vänner och anhöriga för bagatellartade brott. Att praktiskt taget alla poliser var vita och den stora majoriteten av de som greps var svarta, uppfattade polisen som något fullständigt naturligt (så såg Londonpolisens etniska sammansättning ut på den tiden) medan de svarta ungdomarna i Brixton uppfattade detta som ett uttryck av statens rasism. Medan de unga talade om kamp mot förtryck och förnedring, talade polisen om bekämpning av brottslighet och kriminella ligor och så vidare.

Lord Scarman skriver i sin rapport att akuta åtgärder är nödvändiga för att förhindra att etnisk "disadvantage becoming an endemic, ineradicable disease threatening the very survival of our society".⁵⁵

Om polisens roll i SSO skriver han:

The police do not create social deprivation, though unimaginative, inflexible policing can make the tensions which deprivation engenders greatly worse. Conversely, while good policing can help diminish tension and avoid disorder, it cannot remove the causes of social stress where these are to be found, as those in Brixton and elsewhere are, deeply embedded in fundamental economic and social conditions. Any attempt to resolve the circumstances from which the disorders of this year sprang cannot therefore be limited to recommendations about policing but must embrace the wider social context in which policing is carried out. [...]⁵⁶

Denna slutsats har inte minskat i aktualitet trots att det har gått 34 år sedan den presenterades för första gången, och trots att det har varit många upplopp av liknande karaktär som de i Brixton 1981 sedan dess, både i England och på många andra håll. Även till Brixton har upploppen nämligen återkommit 1985, 1995 samt 2011 när stora upplopp ägde rum i flera, i första hand, SSO i London.

Åtgärder i Sverige

Scarmans slutsatser är egentligen både enkla och självklara. I bakgrunden till problemen i Brixton och många andra SSO ligger de socioekonomiska förhållanden under vilka människor lever. Som jag har beskrivit ovan är fattigdom, maktlöshet etcetera inte en direkt orsak till att människor begår

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

brott. Av min genomgång har emellertid framgått att det finns ett stort antal mekanismer som orsakar att brottsligheten är större i SSO än på annat håll.

För att få bort själva roten till de problem som finns i dessa områden är det således, som Scarman skriver, nödvändigt att förändra de boendes levnadsförhållanden. Utbildning och arbete är de radikala åtgärder som måste genomföras här. Fokus på utbildning är av yttersta vikt. I intervjuer som nyligen genomfördes i ett SSO område i Stockholm⁵⁷ säger många ungdomar att de inte uppfattar skolan som ett sätt att uppnå de centrala livsmålen, utan som ett ställe där man kan träffa sina kompisar. När det öppnas andra mötesarenor för umgänge med kamrater slutar dessa ungdomar att gå till skolan. Skolan fungerar alltså mer som en sorts fritidsgård för dessa ungdomar än som en skola och det krävs omfattande och resurskrävande åtgärder för att bryta denna trend. Forskning om brottsprevention⁵⁸ ger vid handen att här handlar det om att på ett mycket tidigt stadium öka barnens förutsättningar för en framgångsrik skolgång. Dessa åtgärder kan genomföras inom ramen för förskoleverksamheten.

En annan viktig lärdom från forskning om brottsprevention handlar om föräldraskap. Åtgärder som ökar föräldrarnas möjligheter att utöva ett gott föräldraskap har stor brottsförebyggande potential. Här handlar det åter igen om tidiga insatser, ibland till och med innan barnet är fött och ofta direkt efter födelsen.⁵⁹

Arbetsmarknadsåtgärder intar en central plats. Inte minst måste samhället främja skapandet av arbeten som inte ställer så höga krav på utbildning. Även om vi kanske kan lyckas på lång sikt att förbättra förutsättningarna för utbildning för de unga måste även deras föräldrar ha möjligheter att få jobb, vilket i stort sett är den enda förutsättningen för att integreras i det svenska samhället.

Det handlar alltså om att få vissa förhållanden i dessa områden, såsom utbildning, arbete och service, att likna de förhållanden under vilka de

⁵⁷ Zamparutti, A. (2014): *Utvärdering av Social Insatsgrupp 20-29*, Delrapport 2, Deltagarna. Stockholm: Stockholms Universitet. Kriminologiska Institutionen.

⁵⁸ För genomgång se t.ex. Sarnecki (2015).

⁵⁹ Olds, D. L. (2002): Prenatal and infancy home visiting by nurses: From randomized trials to community replication. *Prevention Science* 3(3): 153-172.

övriga cirka 94 procent av befolkningen i Sverige lever. Eftersom människor i dessa områden generellt har sämre förutsättningar för att skapa sig ett liv som liknar majoritetens krävs det, enligt principer som brukar råda i ett välfärdssamhälle, extra insatser som riktas mot denna befolkningsgrupp. I en kriminologisk analys kan dessa grundläggande lösningar framhållas, men hur dessa ska genomföras är knappast något som kan föreslås här.

Polisens roll

Låt oss nu återvända till Scarman och hans analys av polisens betydelse. Polisen kan alltså enligt Scarman inte lösa de grundläggande problemen, men den kan göra dem större eller mindre. I motsats till de stora och svåra problem som ovan beskrivits när det gäller de socioekonomiska förhållandena är förändringar i den, i förekommande fall, negativa roll som polisen spelar i dessa områden betydligt enklare att åstadkomma. Med detta menar jag inte att det blir enkelt, utan bara att det inte blir lika svårt som att skapa förutsättningar för utbildning och arbete för ansevärd delar av befolkningen.

Enligt den svenska polislagens andra paragraf⁶⁰ hör till Polismyndighetens uppgifter att:

1. förebygga, förhindra och upptäcka brottslig verksamhet och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten,
2. övervaka den allmänna ordningen och säkerheten och ingripa när störningar har inträffat,
3. utreda och beivra brott som hör under allmänt åtal,
4. lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp, när sådant bistånd lämpligen kan ges av polisen,
5. fullgöra den verksamhet som ankommer på Polismyndigheten enligt särskilda bestämmelser.

Det finns goda skäl att anta att dessa uppdrag är välförankrade i allmänhetens rättsmedvetande. Så till exempel åtnjuter den svenska polisen (liksom poliskårer i de flesta stabila västerländska demokratier) stort och

⁶⁰ Polislag (2014:588)

ökande förtroende hos allmänheten.⁶¹ Samtidigt är förtroendet för polisen inte jämt fördelat i befolkningen. Bland personer, och då i synnerhet unga män, som är bosatta i SSO är förtroendet för polisen betydligt lägre än i andra grupper. Generellt följer förtroendet för rättsväsendet socioekonomisk status hos de undersökta. Ju lägre socioekonomisk status, desto lägre förtroende. Invandrare och barn till invandrare har lägre förtroende för rättsväsendet än personer födda i Sverige av svenska föräldrar.⁶²

Det är självklart att de uppgifter som polisen enligt lagen har i samhället är samma oberoende av i vilken typ av område som dessa uppgifter ska utföras. Däremot måste metoderna för att uppfylla dessa mål variera. Polisiära metoder måste på ett självklart sätt anpassas efter de förhållanden som råder på platsen där dessa uppgifter ska utföras. Denna till synes självklara princip tycks inte alltid vara enkel att tillämpa. En snabb genomgång av litteraturen om ett antal svenska och internationella upplopp, inklusive upplopp Brixton 1981⁶³ men även oroligheterna i Rosengård 2007–2008⁶⁴ och kravallerna i Husby 2013⁶⁵, ger vid handen att flertalet av dessa har utlösts (helt eller delvis och fortsatt under längre tid) just på grund av att polisens arbete inte har varit anpassat till de lokala förutsättningarna. Detta har bland annat medfört att polisens åtgärder har lett till att brottsligheten i området har ökat istället för att minska och medborgarnas säkerhet har äventyrats. Detta är lätt hänt om polisens möte med den lokala befolkningen, som i Brixton, handlar om ett möte mellan grupper av människor som kommer från två totalt olika världar som varken har förmåga eller vilja att förstå varandra.

Kanske kan följande citat från intervjuer som har genomförts med invånarna i Husby efter kravallerna i maj 2013 av forskare vid Stockholms universitet illustrera detta problem:

⁶¹ Brå (2015): *Nationella trygghetsundersökningen 2014 Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2015:1

⁶² Ibid.

⁶³ Scarman, L. (1981): *The Scarman Report: The Brixton Disorders 10 – 12 April 1981*. Harmondsworth Penguin Books.

⁶⁴ Hallin, P.O., Jashari, A., Listerborn, C. & Popoola, M. (2010). Det är inte stenarna som gör ont. Röster från Herrgården, Rosengård – om konflikter och erkännande. Malmö Publications in Urban Studies

⁶⁵ de los Reyes, P., Boréus, K., Estrada, F., Flyghed, J., González Arriagada, A., Lundgren, M., Lundström, M. (2014): *"Bilen brinner men problemen finns kvar", Berättelser om Husbyhändelser i maj 2013*

Jag försökte prata med polisen. Många gånger. När jag kom, till exempel, innan jag såg allt det här så såg jag några poliser som stod vid kravallstaketet. 'Ursäkta, vad är det som har hänt?' Inget svar. 'Ursäkta, har det hänt nånting? Jag vill gå förbi.' Liksom så. Inget svar. Dom totalt ignorerade mig.⁶⁶

Man kan tänka sig många förklaringar till att poliser i ett trängt läge under ett upplopp inte vill kommunicera med allmänheten. Enligt den ovan nämnda rapporten gällde denna ovilja att kommunicera för övrigt inte bara med ungdomar från området, utan också till exempel med de så kallade medborgarvärdarna som försökte lugna situationen. Inte desto mindre kan den sortens vägran att kommunicera upplevas som ytterst provocerande och kan leda till att motsättningarna ökar ytterligare.⁶⁷

Förutsättningarna för att polisens åtgärder inte ska leda till de omvända, utan till de avsedda effekterna, är att polisen har goda och aktuella kunskaper om de förhållanden som råder i området (situationen kan förändras mycket fort). Dessa kunskaper måste förmedlas till de poliser som arbetar i området. Det vanliga är att de poliser som arbetar permanent på en viss plats har sådana kunskaper och agerar enligt dessa. Problem tycks ofta uppkomma när det kommer nya poliser till platsen. Dessa poliser saknar vanligen dessa kunskaper. Nya poliser utan lokal kännedom kommenderas ofta till SSO i samband med att någon form av extraordinär insats ska genomföras där. Det kan till exempel handla om tillslag mot organiserad brottslighet, någon våldsam person eller när det har blivit oroligt i området och man befärar att det kan bli upplopp. De nyanlända poliserna kan i sämsta fall framkalla det befärade upploppet eller förvärra det, istället för att lugna ner situationen.

⁶⁶ de los Reyes, P., Boréus, K., Estrada, F., Flyghed, J., González Arriagada, A., Lundgren, M., Lundström, M. (2014): "Bilen brinner men problemen finns kvar", *Berättelser om Husbyhändelser i man 2013*.

⁶⁷ Bristande kommunikation med polisen berörs även i viss mån avseende oroligheter i Rosengård i Hallin m.fl. (2010).

Som det visas bl.a. av Hallin förekommer det i SSO även problem med stor omsättning av poliser – nya poliser kommer dit och jobbar ett par år för att sedan försvinna till andra uppgifter.⁶⁸

En viktig uppgift för polisen bör vara att på förhand utveckla strategier och taktiker för arbetet i SSO. Som det har framgått ovan handlar det om att genom kontinuerlig kartläggning ha en god kännedom om de förhållanden som för tillfället råder och ha förmågan att använda dessa insikter i konkreta och inte sällan pressade situationer.

Samtidigt finns det en mängd gemensamma drag hos SSO. Kunskaper om dessa kan utgöra en bas för utveckling av vissa standardmetoder anpassade till tänkbara scenarion. De ovan refererade kunskaperna om faktorer bakom den förhöjda risken för brott i dessa områden kan här vara till en viss hjälp.

Vi vet således att SSO inte bara av karakteriseras av en överrepresentation av brottsbenägna personer, utan även av överskott av brottsplatser och brottsoffer. Offer för brott som begås av de brottsaktiva individerna i området är således ofta andra personer som bor i samma område. Så visade det sig till exempel vara fallet när polisen kartlade brottsligheten hos det så kallade Södertäljenätverket. Samma gäller den egendom som förstörs i samband med upplopp som inträffar i SSO. Brända bilar och fastigheter, plundrade butiker etcetera tillhör i huvudsak områdets egna invånare. Teoretiskt sett har alltså ordningsmakten och majoriteten av invånarna i området samma intresse, nämligen att bekämpa brottsligheten.

Samtidigt visar erfarenheten att många av invånarna, även de som inte är inblandade i brottsligheten, inte samarbetar med polisen och inte sällan både i ord och i handling solidariserar sig med brottsförövarna. Orsakerna till detta är troligen två. Den ena är att även de personer som inte själva begår brott upplever att de delar ödet med dem som gör det. Upplevelsen av social exklusion och känslan av att man på olika sätt är i konflikt med majoritetssamhället är ofta stark även hos de invånare som drabbas av brottsligheten. Denna känsla kan lätt förstärkas om polisen, och i förekommande fall även andra myndigheter, agerar på ett sätt som av

⁶⁸ Hallin, PO., Jashari, A., Listerborn, C. & Popoola, M. (2010). *Det är inte stenarna som gör ont. Röster från Herrgården, Rosengård – om konflikter och erkännande*. Malmö Publications in Urban Studies

invånarna i SSO uppfattas som diskriminerande. Pettersson (2012) visar på den ömtåliga balansen mellan kontroll och kontakt upprätthållande funktioner som polisen måste hålla i sitt dagliga arbete med ungdomar.⁶⁹ Denna balans är synnerligen komplicerad i SSO områden.

Stop and search, numera ofta kallad stop and frisk-metoden, som fortfarande tillämpas i många SSO kan lätt förstärka den typen av upplevelser. Detta i synnerhet om polisen har en överlägsen attityd och inte visar förståelse att proceduren kan uppfattas som förnedrande. Det bör tilläggas att i till exempel New York där polisen har varit mycket framgångsrik med bekämpningen av grov brottslighet⁷⁰ har metoden bidragit till att hitta och beslagta vapen. Olika polisiära metoder har både för- och nackdelar och måste tillämpas med omdöme. I ett SSO där det redan råder stora motsättningar mellan befolkningen och myndigheterna kan metoden vara kontraproduktiv.

Det är inte ovanligt att polisens kontroll och övervakning i SSO generellt uppfattas av invånarna, i synnerhet av unga män, som respektlös och förnedrande. Det som polisen uppfattar som en aktivitet som ska störa de lokala gängerna och förmedla budskapet att polisen har kontroll över situationen och är beredd att ingripa resolut om brott begås, kan lätt uppfattas som provocerande av de unga. Mot bakgrund av det jag tidigare skrev om de subkulturella hedersnormer som finns i sådana områden, kan polisens tuffa och okänsliga agerande mot invånarna skapa ett avståndstagande mot myndigheterna i allmänhet och polisen i synnerhet. Det är alltså fullt möjligt att invånarna, trots att de drabbas av brottsligheten, väljer att solidarisera sig med de som begår brott och inte med myndigheterna som uppfattas som fientliga och överlägsna och inte sällan direkt rasistiska.⁷¹

Den andra faktorn som leder till att invånarna i SSO inte samarbetar med myndigheterna, trots att det kan ligga i deras intresse, är att de inte tror på myndigheternas effektivitet. Polisens agerande i förhållande till de som begår brott i området kan ofta uppfattas som långsamt, oengagerat och utan effekter. Om människor uppfattar att polisen inte har förutsättningar att

⁶⁹ Pettersson, T. (2012). *Att balansera mellan kontroll och kontakt. Lokala polisens arbete med ungdomar*. Studentlitteratur.

⁷⁰ Zimring, F. E. (2012) *The City That Became Safe: New York's Lessons for Urban Crime and Its Control*. New York: Oxford University Press

⁷¹ T.ex. Hallin m.fl. (2010) och de los Reyes m.fl. (2014).

stoppa de brott som plågar invånarna kan det vara rationellt att hjälpa lagöverträdarna istället för att samarbeta med polisen. Det hela handlar helt enkelt om vem som anses ha övertaget i en konflikt mellan ordningsmakten och de brottsaktiva nätverken. Om samhället misslyckas att oskadliggöra de som begår brott och vissa av de boende har samarbetat med ordningsmakten (till exempel vittnat mot sina grannar) är risken mycket stor att brottslingarna kommer att hämnas. Av den ovan nämnda rapporten av Hallin m.fl. (2010) framgår att invånarna i SSO områdena, Herrgården och Rosengård i Malmö uppger rädslan för repressalier som en viktig anledning till varför de inte samarbetar med polisen.

Rikskriminalpolisen bedömer att i "Sverige finns i nuläget 55 geografiska områden [som nästan alla finns på den ovan nämnda listan på utanförskapsområden] där lokala kriminella nätverk anses ha negativ påverkan på lokalsamhället."⁷²

Polisen sammanfattar inflytandet dessa grupperingar har i området på följande sätt:

Vanligt förekommande brott bland de lokala kriminella i områdena är bland annat öppen narkotikahandling, kriminella uppgörelser som yttrar sig i grova våldsyttningar på allmän plats, olika former av utpressning och otillåten påverkan samt utåtagerande missnöje mot samhället. Samtliga av de nämnda uttrycken manifesterar offentligt kriminell makt och blir en påminnelse om vad de kriminella aktörerna är kapabla till. Det tillsammans med aktiva påtryckningar mot lokalsamhället i form av hot, våldshandlingar och utpressning antas ligga till grund för den rädsla Polisen uppfattar finns i lokalsamhället. Rädslan tar sig uttryck i att det är svårt att få personer att delta i rättsprocessen mot de lokala kriminella.

Utvecklingen i områdena har medfört svårigheter att utreda brott. Polisen har även i andra avseenden svårt att arbeta i dessa områden, bland annat på grund av att omgivningen reagerar mot Polisen vid ingripanden eller genom att angripa Polisens fordon.

Polisens svårigheter med att stävja de nämnda problemen kan vara en bidragande faktor till att allmänheten i flera fall uppfattar det som att

⁷² Rikskriminalpolisen (2014): *En nationell översikt av kriminella nätverk med stor påverkan i lokalsamhället*, sid 3. Underrättelseenheten.

det är de kriminella som styr i områdena. En sådan uppfattning kan ifrågasätta polisens roll som garant för trygghet, och på sikt minskar allmänhetens benägenhet att vända sig till Polisen. Situationen i dessa områden är bekymmersam och har i flera fall medfört att Polisen inte kunnat fullgöra sin uppgift.⁷³

Självfallet är detta ett fullständigt oacceptabelt tillstånd som kräver åtgärder. Dessa åtgärder måste alltså bygga på en mycket genomtänkt polisiär taktik. Polisen är i sitt arbete mot brottsligheten beroende av befolkningens stöd. Om detta stöd uteblir eller ännu värre, om polisen motarbetas av lokalbefolkningen, kan polisen inte utföra sitt uppdrag. För att polisen ska få stöd hos befolkningen måste den alltså dels övertyga människor om att den står på de brottsutsattas sida mot den brottslighet som drabbar dem, och dels göra det trovärdigt att polisen har förutsättningar att nå framgång i denna kamp. En central framgångsfaktor är således att man lyckas kraftigt minska rädslan för de kriminella grupperingarna i SSO. En rädsla som har slagit djupa rötter i många av dessa områden.

Andra institutioner

Polisens utsatthet i SSO beror bland annat på att den är en av få myndigheter, förvaltningar, organisationer, företag och andra företrädare för det etablerade samhället som områdets invånare ofta kommer i kontakt med. I övrigt finns det en utbred uppfattning att samhällsinstitutioner, även sådana som sysslar med frågor som rör dessa områden direkt, drar sig tillbaka därifrån.⁷⁴ Utöver polisen är det ofta bara skolan som är kvar i många SSO. Även skolan är ofta drabbad, vilket bland annat indikeras av det stora antalet anlagda skolbränder som drabbar SSO.⁷⁵ Under 2000-talet har det varit mellan 300 och 500 skolbränder i Sverige. Minst hälften av dessa var anlagda. Möjligen kan en viss avmattning av antalet skolbränder noteras sedan 2006.⁷⁶

⁷³ Rikskriminalpolisen (2014): *En nationell översikt av kriminella nätverk med stor påverkan i lokalsamhället*, sid 3. Underrättelseenheten.

⁷⁴ Eriksson & Arnsvik 2014, de los Reyes m.fl. 2014, Ullenhag 2013.

⁷⁵ Guldåker, N. & Hallin, PO. (2013). *Stadens bränder. Del 1. Anlagda bränder och Malmös sociala geografi*. Malmö Publikations in Urban Studies.

⁷⁶ MSB (2010): *Anlagd brand i skolan 1996 – 2010*. Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap., Brandskyddsföreningen (2015): *Skolbränder*

För att åtgärderna mot brottsligheten i SSO ska kunna vara framgångsrika behöver invånarna ha kontakter med flera olika företrädare för det etablerade samhället samt ha nära till den goda servicen. Dessa myndigheter måste ha medborgarnas förtroende.

Ett sätt att uppnå detta är att myndigheter samarbetar med de lokala strukturer som bildas i SSO och som inte sällan fungerar som alternativ till myndigheterna. Det kan handla om politiska och religiösa ledare eller andra personer som av olika skäl åtnjuter respekt och förtroende i lokalsamhället. Erfarenheter visar ⁷⁷ att om sådana personer engageras av myndigheterna i verksamheter som till exempel syftar till att förebygga brott, så har dessa verksamheter stora förutsättningar att bli framgångsrika. Samtidig kan ett samarbete mellan myndigheter och lokala, ofta informella, ledare vara problematiskt eftersom dessa dels ofta bara företräder begränsade grupper, dels inte alltid i alla avseenden företräder de normer och värderingar som överensstämmer med de i samhället etablerade. Den generella principen måste alltså vara att ett samarbete med representanter för det lokala samhället är nödvändigt, inte minst när det föreligger risk för konflikt, men detta kan inte ske på bekostnad av grundläggande demokratiska principer.

⁷⁷ Zamparutti, A. (2014): *Utvärdering av Social Insatsgrupp 20-29*, Delrapport 2, Deltagarna. Stockholm: Stockholms Universitet. Kriminologiska Institutionen.

5. Avslutning

De allra flesta av de ovan framförda förslagen handlar om åtgärder på kort och möjligen mellanlång sikt. Det kan inte nog understrykas att på lång sikt handlar det om mer grundläggande förändringar i dessa områden. Förändringar som helt enkelt leder till att dessa områden inte längre kan benämnas som just SSO.

Det är samtidigt viktigt att påpeka att de flesta människor som en gång har flyttat till SSO inte kommer att stanna där för alltid. Liksom i de amerikanska studierna från 1920- och 1930-talet är det också i dagens svenska SSO en ansenlig omsättning av de boende. Även om det kan ta lång tid kommer de flesta till slut att etablera sig i samhället, börja arbeta och få stabila inkomster och majoriteten av dem kommer att flytta ifrån SSO. Om det inte sker i den första generationen, så kommer det att ske i den andra eller tredje. Detta innebär att även om vi kan se att det i stor utsträckning är samma områden som under flera decennier har haft samma typ av problem, med hög arbetslöshet och brottslighet osv., så handlar det sällan om samma individer eller samma familjer. De som har lyckats etablera sig lämnar platsen åt de nyanlända som under en tid även tar över de utflyttade invånarnas problem – Begreppet zone in transition gäller alltså fortfarande.

Referenser

- Andersson, R. (2000): *Rörligheten och de utsatta bostadsområdena*, I Hemort Sverige, Norrköping: Integrationsverket
- Becker, H. S. (1963): *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, New York: Free Press.
- Beckley, A. (2015): *Foreign background and criminal offending among young males in Stockholm*. Dissertations in Criminology NO. 37. Stockholm: Stockholm University.
- Brandskyddsföreningen (2015): Skolbränder.
- Länk: http://www.brandskyddsforeningen.se/pa-arbetet/valj-omrade-har/anlagd-brand/statistik_1 (Hämtad 2015-01-24)
- Brå (2015): Nationella trygghetsundersökningen 2014, *Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2015:1
- Burgess, E. W. (1925): *The Growth of the City*, I Park, R. E., Burgess, E. W. & McKenzie, R. D. (Red.) (1925), *The City*, s. 47–62. Chicago: University of Chicago Press.
- Carlsson, Ch. (2015): *Continuities and Changes in Criminal Careers*. Doktorsavhandling, Stockholms Universitet. Kriminologiska Institutionen.
- Caspi, A., McClay, J., Moffitt, T. E., Mill J, Martin, J., Craig, I. W., Taylor, A., Poulton. R. (2002): *Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children*. Science. 2002 aug 2; 297(5582): 851-4.
- Cloward, R. A. & Ohlin, L. E. (1960): *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*, Glencoe: Free Press.
- Cohen, A. K. (1955): *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, Glencoe: Free Press.
- Dahlbäck, O. (2009): *Diskrimineras invandrarna i anmälningar av brott*. Occasional Paper Series. Stockholm: Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.
- de los Reyes, P., Boréus, K., Estrada, F., Flyghed, J., González Arriagada, A., Lundgren, M., Lundström, M. (2014): *Bilen brinner... men problemen finns kvar, Berättelser om Husbyhändelser i maj 2013*. <http://www.ima.kth.se/utb/MJ1501/2014/Bilenbrinner.pdf> (Hämtat 2015-04-26)
- Durkheim, E. (1893/2012): *The Division of Labor in Society*, Martino Fine Books.

- Durkheim, E. (1897/2005): *The Suicide*, Taylor & Francis.
- Edling, J. (2015): *Förroterna som Moder Svea glömde. En dokumentation av obefintlig integrationspolitik*. Flexicurity, Verdandi.
- Eriksson, L. Arnsvik, A. (2014): *Nedslag i forskning kring förorten*. FOU Nordväst, Stockholms Län. http://www.fou-nordvast.se/wp-content/uploads/2013/04/Forskning_kring_förorten_Arnsvik_Eriksson_2014.pdf. (Hämtad 2015-10-20)
- Estrada, F., Nilsson, A. (2012): *Does It Cost More to Be a Female Offender? A Life-Course Study of Childhood Circumstances, Crime, Drug Abuse, and Living Conditions*, *Feminist Criminology* July 2012 vol. 7 no. 3 196-219
- Farrington, P. D. & Murray, J. (eds.) (2014): *Labeling Theory, Empirical Tests, Advances in Criminological Theory*, Vol. 18. New Brunswic: Transaction Publishers.
- Folkpartiet (2006): *Utanförskapetets karta, en kartläggning över utanförskapet i Sverige, 2004-12-05*. http://www.folkpartiet.se/ImageVault/Images/id_3634/scope_0/ImageVaultHandler.aspx (Hämtad 2015-04-26)
- Hallin, PO., Jashari, A., Listerborn, C. & Popoola, M. (2010): *Det är inte stenarna som gör ont. Röster från Herrgården, Rosengård – om konflikter och erkännande*. Malmö Publikationer i Urbana Studier.
- Guldåker, N. & Hallin, PO. (2013). *Stadens bränder. Del 1. Anlagda bränder och Malmös sociala geografi*. Malmö Publikationer i Urbana Studier.
- Hilte, M. (1996): *Avvikande beteende: en sociologisk introduktion*, Lund: Studentlitteratur.
- Hirschi, T. (1969): *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hällsten, M., Szulkin, R., Sarnecki, J. (2013): *Crime As A Price Of Inequality? The Gap in Registered Crime between Childhood Immigrants, Children of Immigrants and Children of Native Swedes*, *Br J Criminol* (2013) doi: 10.1093/bjc/azt005
- Kardell, J. (2006): *Diskriminering av personer med utländsk bakgrund i rättsväsendet – en kvantitativ analys*, kapitel i SOU 2006:30. Är rättvisan rättvis? 10 perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättsväsendet. Stockholm: Fritzes
- Kardell, J. (2012): *En svensk elefant i rummet. Utländsk bakgrund och registrerad brottslighet*. Preliminär version. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.

- Lemert, E. M. (1951): *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*, New York: McGraw-Hill.
- Martens, P. och Holmberg, S. (2005): *Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet*, Brottsförebyggande rådet rapport 17.
- Mats Berglund (2009): *Massans röst – Upplopp och gatubråk i Stockholm 1719–1848*, Stads- och kommunhistoriska institutet, Doktorsavhandling, 29 maj 2009.
- Merton, R. K. (1938/1957): *Social Theory and Social Structure*, Glencoe: Free Press.
- Miller, W. B. (1958): *Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency*, Journal of Social Issues, 14:5–19.
- MSB (2010): *Anlagd brand i skolan 1996 – 2010*. Myndigheten för Samhällsnydd och Beredskap.
https://www.msb.se/Upload/Forebyggande/brandskydd/Statistik_skolbrand.pdf. (Hämtad 2015-10-21)
- Olds, D. L. (2002): *Prenatal and infancy home visiting by nurses: From randomized trials to community replication*. Prevention Science 3(3): 153-172.
- Olsson, M. (1986): *Finland tur och retur: om utvisning av finska medborgare*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Paoli, L. (Red.) (2014): *The Oxford Handbook of Organized Crime*. Oxford University Press.
- Pettersson, T. (2006): *Representation av religiös och/eller etnisk bakgrund i domar* i (red) J. Sarnecki Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet, SOU 2006: 30 Stockholm: Fritzes.
- Pettersson, T. (2012): *Att balansera mellan kontroll och kontakt. Lokala polisens arbete med ungdomar*. Studentlitteratur.
- Pickering, S. & Ham, J. (eds.) (2014): *The Routledge Handbook in Crime and International Migration*. Routledge International Handbooks.
- Raine, A. (2013): *The Anatomy of Violence: The Biological Roots of Crime*. First Vintage Books Edition.
- Rostami, A. (2013): *Tusen fiender - en studie om de svenska gatugängen och dess ledare*. Linnaeus University Studies in Policing and institution for social work. Växjö, Linnéuniversitetet. Filosofie licentiat
- Rikskriminalpolisen (2014): *En nationell översikt av kriminella nätverk med stor påverkan i lokalsamhället*. Underrättelseenheten.

<https://polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/Rapporter-utredningar/01%20Polisen%20nationellt/Ovriga%20rapporter-utredningar/Kriminella%20natverk%20med%20stor%20paverkan%20i%20lokalsamhallet%20Sekretesspr%2014.pdf> (Hämtad 2015-01-24)

Sanandaji, T. (2014): *Utanförskapet karta en uppdatering av Folkpartiets rapportserie*, Den Nya Valfärden. <http://www.dnv.se/wp-content/uploads/2014/05/Utanförskapet-karta-en-uppföljning-.pdf> (2015-01-14)

Sariaslan, A., Långström, N., D'Onofrio, B., Hallqvist, J., Franck, J., & Lichtenstein, P. (2013): *The impact of neighbourhood deprivation on adolescent violent criminality and substance misuse: a longitudinal, quasi-experimental study of the total Swedish population*. *International journal of epidemiology*, 42(4), 1057-1066.

Sarnecki, J. (2001): *Delinquent Networks: Youth Co-Offending in Stockholm*, Cambridge: Cambridge University Press.

Sarnecki, J. (2006): *Är rättvisan rättvis? Tio Perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättsystemet*, Statens Offentliga Utredningar SOU 2006:30. Stockholm: Fritzes.

Sarnecki, J. (2007): *Nätverk eller gäng? Medbrottslingenskap hos ungdomar*. I Flyghed J. Estrada F. *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, Lund: Studentlitteratur.

Sarnecki, J. (2015): *Introduktion till kriminologi. Vol. 2. Reaktion på brott och brottsprevention*. Lund: Studentlitteratur.

Scarman, L. (1981): *The Scarman Report: The Brixton Disorders 10 – 12 April 1981*. Harmondsworth Penguin Books.

Sellin, T. (1938): *Culture Conflict and Crime*, New York: Social Science Research Council.

Shaw, C. R. & McKay, H. D. (1942): *Juvenile Delinquency and Urban Areas: A Study of Rates of Delinquents in Relation to Differential Characteristics of Local Communities in American Cities*, Chicago: University of Chicago Press.

Skogan, W., G (1992): *Disorder and Decline. Crime and the Spiral of Decay in American Neighborhoods*, Berkeley & Los Angeles: University of California Press.

Sutherland, E. H. (1934): *Principles of Criminology*, Chicago: J.B. Lippincott Company.

Säkerhetspolisen (2010): *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*. <http://www.sakerhetspolisen.se/download/18.635d23c2141933256ea1d14/1381154798420/ijrapportweb>, (Hämtad 2015-10-15)

- Tannenbaum, F. (1938): *Crime and the Community*. Boston: Ginn.
- Thrasher, F. M. (1927): *The Gang: A Study of 1.313 Gangs in Chicago*, Chicago: University of Chicago Press.
- Ullenhag, E. (2013): "Regeringen utlokaliserar DO till Tensta/Rinkeby". DN Debatt, 2013 06 10. http://www.dn.se/debatt/regeringen-utlokaliserar-do-till-tenstarinkeby/?wptouch_preview_theme=enabled (Hämtad 2015-10-20)
- UNDP (2015): *Human Development Reports*: <http://hdr.undp.org/en/data> (Hämtad 2015-01-14)
- Wallin, M. (2014): "Utanförskapsområden" Ledare i Socialpolitik. <http://www.socialpolitik.com/utanforslopsomraden/> (Hämtad 2015-01-14)
- Zamparutti, A. (2014): *Utvärdering av Social Insatsgrupp 20-29, Delrapport 2, Deltagarna*. Stockholm: Stockholms Universitet. Kriminologiska Institutionen.
- Zimring, F. E. (2012) *The City That Became Safe: New York's Lessons for Urban Crime and Its Control*. New York: Oxford Univerist Press

FORES

Om Fores

Fores – Forum för reformer och entreprenörskap – är den gröna och liberala tankesmedjan. Vi vill förnya debatten i Sverige med tro på entreprenörskap, på människors möjligheter att själva forma sitt liv och på marknadsmässiga lösningar på samhällets utmaningar. Vi är en öppen, ideell och oberoende mötesplats där nyfikna samhällsmedborgare, debattörer, entreprenörer, beslutsfattare och forskning möts, från Sverige och vår omvärld.